

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ОДИН ІЗ РЕСУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ МОВ У НЕМОВНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

MOTIVATION OF STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITY AS ONE OF THE RESOURCES FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF TEACHING LANGUAGES IN AN INCOMPLETE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

У статті розглядається важливість такого явища, як мотивація. Особливо гостро проблема мотивації постає в немовних закладах вищої освіти, де мова виступає як непрофільююча дисципліна. У ролі основного мотиву в сучасних технологіях навчання мови все частіше розглядається пізнавальний мотив, звернений безпосередньо до інформаційної частини навчальних матеріалів. Одним зі шляхів формування високої мотивації в навчанні мови може стати інтенсифікація навчання, зміст якої полягає в тому, щоб налагодити зв'язки з навчальним процесом у конкретному навчальному закладі. Особливу увагу необхідно звернути на формування професійної комунікативної компетентності, що має на меті формування складних інтелектуальних умінь обробки вихідного матеріалу в усній і письмовій формах.

Ключові слова: мотиви, мотивація, немовний ЗВО, викладання мов, професійна комунікативна компетентність.

В статье рассматривается важность такого явления, как мотивация. Особенно остро проблема мотивации возникает в неязыковых учреждениях высшего образования, где язык выступает как непрофильная дисциплина. В качестве основного мотива в современных технологиях обучения языку все чаще рассматривается познавательный мотив, обращенный непосредственно к информационной части учебных материалов. Одним из путей формирования высокой мотивации в обучении

языку может стать интенсификация обучения, смысл которой заключается в том, чтобы наладить связи с учебным процессом в отдельно взятом учебном заведении. Особое внимание необходимо обратить на формирование профессиональной коммуникативной компетентности, которая нацелена на формирование сложных интеллектуальных умений обработки исходного материала в устной и письменной форме.

Ключевые слова: мотивы, мотивация, неязыковой вуз, преподавание языков, профессиональная коммуникативная компетентность.

The article considers the importance of such a phenomenon as motivation. The problem of motivation is especially acute in non-linguistic institutions of higher education, where the language acts as a non-professional discipline. As the main motive in modern technologies of language teaching, the cognitive motive is increasingly being put forward, which is directly addressed to the information part of educational materials. One of the ways to form a high motivation in language learning can be the intensification of education, that is to establish links with the educational process in a separate educational institution. Particular attention should be paid to the formation of professional communicative competence, that aims to form complex intellectual skills of processing the source material in oral and written form.

Key words: motives, motivation, non-linguistic institution, language teaching, professional communicative competence.

УДК 372.881.111.1

Лазарев О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри української
та іноземних мов
Уманського національного університету
садівництва

Фернос Ю.І.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української
та іноземних мов
Уманського національного університету
садівництва

Постановка проблеми. Особлива роль у викладанні мов відводиться мотивації, яка являє собою процес спонування себе та інших до діяльності для досягнення особистих або групових цілей. Проблема мотивації широко обговорюється не лише в методиці, а й, наприклад, у менеджменті, тобто в усіх випадках, коли йдеться про управління діяльністю інших людей. Розробка мотивації в теорії і практиці управління наштовхнулася на таку складність: систематичне вивчення мотивації з психологічної точки зору не дало змогу визначити точно, що ж спонукає людину до праці [1, с. 150]. Однак дослідження поведінки людини на роботі дали змогу дати деякі загальні пояснення мотивації, що призвело до створення прагматичних моделей мотивації співробітника на робочому місці. Змістовні теорії мотивації ґрунтуються на ідентифікації внутрішніх спонукань (потреб), які змушують людей діяти так, а не інакше. Мотивація призводить до прагнення домогтися особистих результатів, які визначаються метою або мотивуючим об'єктом,

тобто можна говорити про рівень мотивації (межа, до якої прагне індивід, щоб перекопати себе в тому, що він досяг бажаного результату).

Аналіз досліджень і публікацій. Однією з найбільш популярних теорій мотивації залишається дотепер створена в 40-і роки ХХ століття теорія мотивації Абрахама Маслоу, у якій основні потреби редукуються до п'яти основних категорій: фізіологічні потреби, задоволення яких забезпечує виживання; потреби в безпеці і впевненості в майбутньому; соціальні потреби, названі потребами причетності (включають почуття приналежності до когось-небудь або чогось-небудь, відчуття соціальної взаємодії, прихильності і підтримки); потреби в повазі (включають потреби в самоповазі, в особистих досягненнях, компетентності, повазі і визнанні з боку оточуючих); потреби самовираження (потреба в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості).

Три останні категорії потреб Маслоу лежать в основі багатьох робіт, присвячених питанням тео-

ретичного обґрунтування важливості врахування мотивації в навчанні мов. У теорії П.Я. Гальперіна, що описує основні етапи процесу засвоєння знань, першим етапом також виступає мотиваційний [5].

Успішність навчання багато в чому залежить від того, наскільки викладач вміє враховувати у своїй роботі емоційні і мотиваційні чинники [9; 13]. Наприклад, Л.А. Якобовіц, обговорюючи проблему: «Що значить навчати мови?», наводить експериментальні дані досліджень, зроблених у 60-і роки для з'ясування частки різних факторів у ефективності навчання. Цінність результатів визначається тим, що вони не прив'язані до конкретного навчального закладу і застосовувані підходам до навчання. Отримані результати: обдарованість – 33%, інтелектуальний рівень – 20%, наполегливість або мотивація – 33%, інші – 14% [12, с. 144–145].

Результати анкетування можуть ввести в заневіру будь-якого методиста, адже навіть у найбільш невинувато оптимістичній інтерпретації роль методики можна буде співвіднести тільки з тими 14%, що потрапили в «Інші». Тим важливішим стає завдання максимального використання мотиваційних ресурсів.

У своїй відомій і часто цитованій роботі «Мотивація і викладання іноземних мов» Мішель Фюмадель для визначення значення такого явища, як мотивація, вводить поняття валентності, позитивної або негативної. «У індивіда відповідно до його схильностей і прагнень позитивну валентність отримує те, що відповідає поставленій ним перед собою меті; і навпаки, негативна валентність пов'язана з явищами, що викликають у нього інстинктивну або вроджену реакцію уникнення» [10, с. 153]. Валентність визначається ставленням індивіда до тієї чи іншої події, тобто можна сказати, що мотивація визначає поведінку індивіда залежно від того, яку валентність – позитивну або негативну – отримують у нього ті чи інші явища та ситуації.

Учений М. Фюмадель підкреслює, що для індивіда важливим є успіх у досягненні індивідуально, а не колективно поставленої мети. Спочатку поставлена мета має позитивну валентність тільки в тому разі, якщо індивід усвідомлює свою причетність і самостійність у її досягненні, тобто занадто легко або занадто важко досягнена мета набуває негативної валентності.

Дослідник М. Фюмадель виділяє кілька типів мотивацій, які впливають на успішність викладання: когнітивні мотивації, що відповідають потребам сприйняття; соціальні мотивації, які проявляються перш за все у прагненні до контактів із людьми і потім (на наступному етапі) у реакції на навколишнє середовище; афективні мотивації особливо важливі у віці від 10 до 18 років, коли індивід створює свою систему цінностей і вибудовує відносини у своєму соціолінгвістичному серед-

овищі; негативні мотивації пов'язані з бажанням усунути або уникнути неприємного.

З огляду на те, що для формування мотивацій учнів важливо знати цілі, які визначає для себе сам учень, М. Фюмадель пропонує включати учня у процес розробки контрольних завдань.

Результати численних соціологічних досліджень, що проводяться останніми роками і присвячених з'ясуванню можливостей підвищення ефективності навчання, показують, що серед факторів, що вдосконалюють навчальний процес, найбільш важливими є такі: введення нових або корекція наявних навчальних курсів і програм з урахуванням думок студентів; впровадження нових методів навчання [11, с. 49–51].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі проблема вивчення можливої мотивації щодо вивчення мови виходить на перше місце. Хоча проблема мотивації, тобто систем мотивів, які спонукають вивчати мову, не нова, можна сказати, що розробка будь-якої технології навчання нерідко мови імпліцитно або експліцитно включає в себе обґрунтування можливої мотивації учнів. Особливо гостро проблема мотивації постає в невинуватих закладах вищої освіти, де мова виступає як непрофільююча дисципліна.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження важливості координації особистих цілей студента та цілей освітніх програм, що стає одним із першорядних освітніх завдань, вирішення якого забезпечує ефективність навчання.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи проблему ролі мотивів і емоцій в успішності навчання мови, Н.В. Вітт [4, с. 24] виділяє у загальній структурі мотивації основний мотив, яким може бути прагнення до пізнання, до отримання кваліфікації, до цілеспрямованого засвоєння знань і умінь, до виконання вимог університету. Саме «основний мотив спонукає людину діяти навіть всупереч його безпосереднім бажанням та емоціям, що ситуативно розвиваються». Комплекс приватних мотивів, що утворюють цілу систему, становлять, на думку автора, мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності і її здійсненням, а також мотиви, що визначаються взаєминами з навколишнім середовищем.

У ролі основних мотивів у сучасних технологіях навчання мови все частіше висувається пізнавальний мотив, звернений безпосередньо на інформаційну частину навчальних матеріалів [8, с. 192]. Замість «штучного стимулювання і нав'язування ініціативи студенту пропонується створення передумов і умов для розкріпачення його творчих зусиль», тобто «створення психолого-дидактичних умов породження інтелектуальної ініціативи і мислення студентів під час усіх форм занять» [3, с. 6].

Засобами формування високої мотивації в навчанні мови як «непрофільуючої» дисципліни Н.В. Вітт пропонує встановлення прямих зв'язків між навчальною діяльністю, характерною для конкретного закладу вищої освіти, і навчальною роботою з оволодіння знаннями і вміннями на заняттях з іноземної мови.

Встановлення міжпредметних зв'язків виявляється особливо важливим для справжнього дослідження. Під терміном «міжпредметні зв'язки» мається на увазі дидактичний принцип, специфічна структура змісту навчання, умова підвищення ефективності навчання. Необхідно відзначити, що міжпредметні зв'язки – це одна з конкретних форм загального методологічного принципу системності, у якій детермінує особливий тип розумової діяльності – системне мислення. На думку А.С. Бєляєва [2, с. 19–23], міжпредметні зв'язки – це не лише необхідна умова розвитку системи знань, а й найважливіший засіб їх здійснення в процесі навчання, що сприяють повноті та міцності знань і гнучкості їх застосувань. Це зумовлене тим, що міжпредметні зв'язки мають властивості загальності, їхня дія поширюється на всі навчальні предмети і вивчення кожної теми може включати ті чи інші форми зв'язку з іншими предметами. Систематизація міжпредметних зв'язків здійснюється різними дослідниками по-різному: виходячи зі змісту навчальних предметів і з аспектів загальної теорії, законів і понять тощо.

Види зв'язків визначаються за способами розумової діяльності, і, відповідно, як основний мотив висувається встановлення й аргументування міжпредметних зв'язків, що ґрунтуються на прагненні студентів до пізнавальної діяльності.

Практично простим і ефективним є встановлення зв'язку між змістовою стороною навчального матеріалу (текстів) мовою, що вивчається, і матеріалом основних дисциплін освітнього закладу. З огляду на реальні умови викладання (обмежена кількість годин, відсутність мовного середовища, різний рівень володіння мовою в одній групі тощо), необхідно передбачати варіант, коли той, хто навчається, розуміє, що засвоєння великої кількості одиниць підмови не забезпечує можливості оволодіння іноземною мовою. «Саме це може виявитися у відмові від прагнення справді знати мову, яка вивчається, але мотивація вивчення «підмови» буде високою». Крім того, одним зі шляхів формування високої мотивації у навчанні мови може стати інтенсифікація навчання, зміст якої полягає в тому, щоб налагодити зв'язки з навчальним процесом у конкретному закладі освіти. Для цього необхідно спиратися на спеціальні здібності, що розвиваються в університеті, формувати навички та вміння, цінні для успішності навчання у закладі вищої освіти» [4, с. 73–75]. Врахування спеціальних здібностей студентів, на яких акцен-

тується увага в конкретному немовному закладі вищої освіти, може стати основою для формування основного мотиву.

Особливості освітніх програм немовних факультетів змушують звернутися до розвитку такої здібності, як гнучкість мислення. Особливу увагу необхідно звернути на формування професійної комунікативної компетенції студентів, що має на увазі формування складних інтелектуальних умінь обробки вихідного матеріалу як в усній, так і в письмовій формі. Використання у викладанні мови комунікативних умінь реалізується через «навчання виконання певних видів роботи на аудиторних заняттях, причому ці види роботи мають бути необхідними для загальної успішності навчання в університеті, до того ж для тих, кого навчають, має бути абсолютно ясно, як вони можуть досягти поставленої мети, чого вони навчаться і наскільки корисні придбані знання і вміння» [4, с. 30]. Через такий підхід не тільки підвищується мотивація, але і вивчення мови не випадає із загальної системи підготовки студента немовного закладу вищої освіти. «Не менш важливо для формування сильних мотивів і застосування тих видів навчальної роботи, які потрібні і корисні для занять з основних дисциплін. Так, наприклад, студент будь-якого університету має вміти вилучити головну думку з текстового матеріалу, коротко сформулювати основний зміст, вміти орієнтуватися в різних текстах... Той, кого навчають, робить висновок про те, наскільки корисно навчитися різних видів «обробки» текстового матеріалу на уроках іноземної мови» [4, с. 33]. Серед названих видів умінь особливо важливі компресування, розгортання, спрямована зміна змісту, завершення, доповнення, приєднання своєї думки до викладення тексту. Під час навчання різних видів «обробки» тексту здійснюється розвиток мови студента, позаяк він вчиться чіткого вираження думки, розширює свій «вокабуляр», застосовує складні мовні структури. На перший план, як вважає Н.В. Вітт, виступають пізнавальні мотиви.

Виділення єдиного мотиву навчальної діяльності вважаємо невиправданим з точки зору сучасних досліджень, позаяк «особистість має загалом єдину систему мотивації і, незважаючи на величезну різноманітність конкретних мотивів і мотиваторів, вони об'єднуються в універсальні блоки, які не залежать від змісту діяльності» [7, с. 106].

У статті «Формування навчальної мотивації» С.С. Єпіфанова пропонує класифікувати мотиви навчальної діяльності студентів на дві великі групи. Перша – безпосередні мотиви, включені у процес діяльності і такі, що відповідають її соціально заданим цілям і цінностям. Вони включають у себе пізнавальні мотиви і мотиви розвитку особистості, розширення можливостей її самореалізації та самовдосконалення. Друга – опосередковані

мотиви, пов'язані з цілями і цінностями, що лежать поза самою діяльністю, але хоча б частково нею задовольняються. До цієї групи увійшли соціальні мотиви, мотиви досягнення, успіху, а також мотиви стимулів» [7, с. 106].

Ефективність навчання в кожному конкретному випадку значною мірою залежить від змісту і сили мотивації навчання. Мотиви навчання утворюють складну і таку, що зазнає постійних змін, систему, в якій поряд із загальними, фундаментальними, що мають важливе значення (тісно пов'язаними з провідними життєвими цінностями), з'являється і зникає велика кількість інших мотивів, зумовлених особливостями життєвої ситуації [6, с. 50]. У всьому цьому розмаїтті не завжди вдається розібратися навіть самій особистості, у свідомості якої багато мотивів присутні як невиразні ваблення, а іноді вони і зовсім не усвідомлюються. У блоці пізнавальних мотивів, на думку автора, найбільше значення має мотив «прагнення отримати глибокі професійні знання» [7, с. 106].

У результаті проведеного дослідження був складений список основних мотивів, найбільш значущих для навчання студентів: усвідомлення необхідності знань для досягнення успіху в житті; усвідомлення необхідності знань для матеріального благополуччя; прагнення розширити кругозір та ерудицію; прагнення все робити добре; прагнення підняти культурний рівень.

Висновки. Підбиваючи підсумок аналізу мотивації сучасних студентів до навчальної діяльності, слід зазначити, що мотивації досить тісно пов'язані з найбільш значущими цінностями – успішністю, незалежністю, грошима, самовдосконаленням, відповідною роботою – і є найважливішими в процесі оволодіння знаннями.

У педагогічній психології розвиток мотивів тісно пов'язаний з навчальною діяльністю студента. Інтерес до вивчення предмета може прямо залежати від змісту, форм і методів навчання. Сучасні дослідження, присвячені цій проблемі, пропонують використовувати принцип проблемного навчання як один з основних засобів, що сприяє виникненню внутрішньої мотивації.

У цьому дослідженні ми спираємося на врахування пізнавальних мотивів, пов'язаних із процесом навчальної діяльності на аудиторних заняттях; мотивів, пов'язаних з особистими інтересами і потребами, а також мотивів, породжених соціальним замовленням суспільства. Ми припускаємо, що програми з навчання мови спеціальності, складені на основі міжпредметних зв'язків і відповідно

до загальних вимог щодо рівня комунікативної компетенції, яка формується, підвищують загальний рівень мотивації.

Крім того, диференціація студентів за рівнем володіння базовою мовою на вихідному етапі й адекватні рівню підготовленості (неоднакові за складністю) види робіт на заняттях дають змогу враховувати фактор досягнення особистих цілей (позитивна валентність), позаяк студент оцінюється за реальними результатами своєї роботи залежно від вихідних знань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аванесов Ю.А., Карась Л.Ю. Реферат-дайджест учебника М.Х. Мескона, М. Альберья, Ф. Хедоури «Основы менеджмента». М.: Изд-во ТОО Люкс-арт, 1996. 296 с.
2. Беляев А.С. Обучение иноязычному профессионально ориентированному речевому общению с учетом специфики физкультурных вузов: дис. ... докт. пед. наук. Спб., 1997. 190 с.
3. Вербицкий А.А. Самостоятельная работа и самостоятельная деятельность студента. *Проблемы организации работы студентов в условиях многоуровневой системы высшего образования*: тез. докладов Вс. науч.-методологич. конф. ВолгГТУ, Волгоград, 1994. С. 6.
4. Витт Н.В. Методика преподавания иностранных языков в вузе. Том III. Часть I. М.: Изд-во МГУ, 1973. 240 с.
5. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. М.: Изд. лит. на иностр. яз., 1988. 459 с.
6. Грабой Т.А. Формирование профессиональной коммуникативной компетенции на материале языка специальности в неязыковом вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2002. 172 с.
7. Епифанова С. Формирование учебной мотивации. *Высшее образование в России*. 2000. № 3. С. 106.
8. Кушнир А.М. Педагогика иностранного языка. *Школьные технологии*. 1997. № 6. 192 с.
9. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. 3-е изд. М.: МГУ, изд-во Моск. ун-та, 1972. 575 с.
10. Фюмадель М. Мотивация и преподавание иностранных языков. Методика преподавания иностранных языков за рубежом. Вып. II. М.: Просвещение, 1976. С. 152–166.
11. Щепкина Е. Высшее образование. *Учебный процесс: взгляд изнутри*. 2002. № 5. С. 49–51.
12. Якобовиц Леон А. Изучение иностранного языка. *Методика преподавания иностранных языков за рубежом*. Выпуск 11. М.: Изд-во Прогресс, 1976. С. 144–145.
13. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. М., 1969. 317 с.